
Başörtüsü, Din ve İnanç Özgürlüğü ve Lâiklik

Levent Köker

‘Benim oğlum bina okur, döner döner gene okur!’ Herhâlde Türkiye için en uygun de-yişlerden biri bu olsa gerek. Bir diğeri de, “târih tekerrürden ibârettir” olmalı; tabii Âkif’in ünlü “ders alınmış olsaydı” eklemesiyle birlikte.

Geçen gün, Anayasa Mahkemesi’nin çok kısa bir zaman önce ve yine “târihe geçen” bir kararıyla süpürüldüğü halının altından sokaklara süzülüp Boğaziçi Üniversitesi girişinde ortaya çıkıveren “başörtüsü sorunu” ve değişen pek bir şey yok. Aynı “tekerrür”, başörtü-sü sorununu da içine alan bir biçimde din ve vicdan özgürlüğü ile lâiklik mes’eleleri için de geçerli. Hakîkaten, merhum Özal’ın 1989’da bir kanun değişikliğiyle çözmek istediği başörtüsü sorunu ile ilgili tablo nasılsa, bugün de aynı. Hukukî olarak hattâ, özgürlükler açısından biraz daha geriye düştüğümüz bile söylenebilir zirâ, sorunun çözümü için artık CHP mensupları hâriç, diğer tüm parlâmenterlerin destek verdiği türden bir anayasa de-ğişikliği bile yeterli değil. Kanun önünde ve kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda eşitlik vurgusu yapmak değil, çok daha açık bir düzenleme ile yükseköğretim kurumların-da başörtüsü yasağının kaldırılmasını hüküm altına almak gerekiyor. Bu da, artık açıkça belli olduğu üzere, özgürlükleri ve demokratik usûl ve süreçleri genişletmeyi değil de, ku-rulu düzeni muhafaza etmeyi ön plâna alan bir Anayasa Mahkemesi ile mümkün değil. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi’ni mevcut yasağcı içtihadını değiştirmeye yöneltecek, daha da önemlisi Mahkeme’nin bırakın kanun koyuculuğunu, neredeyse anayasa koyu-

---

Levent Köker Gazi Üniversitesi İİBF öğretim üyesidir.

Yaz-Sonbahar 2008, Sayı: 51-52, s. 103-105.

culuğu işlevini dahi kendisinde görmesini sağlayan tüm hukukî zeminin değiştirilmesi gerekiyor. Bu, Boğaziçi hâdisesinin bize hatırlattığı birinci nokta.

Kapsamlı bir anayasa reformunun yeniden gündeme gelmesi gerektiğini hatırladığımız bu noktada, hemen değinmemiz gereken ikinci nokta zâten kendisini belli etmektedir. Temel hak ve özgürlükler başta olmak üzere, demokratik çoğulculuğun asgarî ilkeleri üzerinde hiçbir pazarlık söz konusu olmaksızın gerçekleştirilecek geniş bir siyâsî destek zemini. Evet, kapsamlı bir anayasa reformu bu zemin üzerine inşâ edilmelidir ki, gerçekten Cumhuriyet yurttaşlarının sâhipleneceği ve dolayısıyla bu anlamıyla “sivil” bir anayasa oluşabilsin. Böyle bir geniş siyâsî destek zemininin oluşabilmesi ise, başörtüsü sorununu da içeren daha kapsamlı bir sorun alanı olan din ve vicdan özgürlüğü alanını özgürlükçü bir açıdan yeniden ele almaya bağlı. Bilindiği gibi, din ve vicdan özgürlüğü, bu özgürlüğün sâhici temeli olan “lâiklik” kavramından soyutlanarak düşünülemez. Hâl böyleyken, Türkiye’deki sorunların kaynağında da, belki târihî-sosyolojik ve siyâsî-ideolojik düzeyde değil ama, hukukî yorumlar bağlamında, lâiklik kavramına yüklenen yanlış anlamlar yatmaktadır. Bu nedenle, din ve vicdan özgürlüğünü, bu özgürlük bağlamında da başörtüsü sorununu özgürlükçü bir açıdan yeniden ele almak, lâiklik kavramını otoriter, özgürlük ve çoğulculuk karşıtı uygulamaların dayanağı hâline getiren yorumların eleştirisini de içermek zorundadır.

Genellikle, lâiklik deyince akla hemen “din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması”nın geldiği doğrudur. Bununla birlikte, çeşitli devletlerin kurumsal yapı ve pratiklerindeki farklara bakıldığında, bu çağrışımın çok da doğru olmadığı görülmektedir. Din ve devlet işlerinin ayrılması anlamında bir lâiklik tanımının en yalın biçimiyle Amerikan Anayasası’ndaki Birinci Değişiklik’te (First Amendment) ifade edildiği görülmektedir. Buna göre devlet, hiçbir resmî din kurumu oluşturamaz ve hiç kimsenin inançlarını özgürce yaşamasına engel olamaz. Uygulamadaki ayrıntılı boyutlarına ve buradan kaynaklanan sorunlara bir başka yazıda eğilmek üzere belirtelim ki bu tanım, çeşitli devletlerdeki kurumsal yapı ve pratikler için bir tür kavramsal (ideal) tip fonksiyonu görmektedir. Şimdi sorabiliriz: (1) Türkiye’de din ve devlet arasındaki ilişkilerin anayasal-kurumsal yapısı, kısaca devletin kurumsal (resmî) bir dini olamaz anlamında lâiklik tanımına uyuyor mu? ve (2) Türkiye’de insanlar din ve inançlarını özgürce yaşama imkânına sâhipler mi?

Şeyhülislâmlığın kaldırılmasıyla eşzamanlı olarak 1924’te kurulan Diyânet İşleri Başkanlığı’nın 1982 Anayasası’ndaki statüsünü düzenleyen 126. maddede bu kuruma “milletçe bütünleşme ve dayanışmayı amaç edinme” görevi verilmesine ve bu statünün neredeyse değiştirilemezliğinin Siyasî Partiler Kanunu tarafından güvence altına alınmasına bakarak ve sâdece bu nedenle birinci soruya hayır cevabı vermek mümkündür. Buna, tabii Diyânet’in bir kamu kurumu olarak vermekte olduğu hizmetlerde belirli bir “resmî din” yorumunu ortaya koymakla, sâdece Alevi yurttaşların şikâyetlerine değil, Sünni kesimlerden de eleştiriye maruz kaldığını eklemeliyiz. Lâiklik, din ve devlet ilişkilerinin kurumsal yapılanmasında, devletin belli bir din veya inancı ve bunun pratiklerini topluma benimsetmesinin adı olmadığına göre, Diyânet’in bugünkü statüsü özgürlükçü bir lâiklik yorumuyla uyumlu olmaktan uzaktır.

Türkiye’de, başörtüsü sorunu dolayısıyla yeniden gündeme gelen ama, bunun dışında, anayasal olarak okullarda “zorunlu din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri”nin müfredatının özgürlükleri ihlâl ettiği iddialarıyla da ortada olan lâiklik pratiği, din ve inanç özgürlüğü bakımından da problemlidir. Diyânet’in kurumsal ve fonksiyonel durumu ve bunun da etki yaptığı bir pratik olarak zorunlu din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinin özgürlükçü lâiklikle uyuşmaması; bunları veri kabul ediyoruz. Başörtüsü sorununda, geçen günkü televizyon ekranlarına yansıyan, “yasaklayabilirler ama aşağılayamazlar” yakınması bu konuda çok anlamlı bir örnek sunuyordu, aslında. Şöyle: Anayasa (md. 24) “Kimse, ... dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz” demektedir. Kılık-kıyafet, düşünce, dinî inanç ve kanaat açıklamanın bir yoludur. Anayasa Mahkemesi de bunu kabul etmektedir. Ancak, başörtüsü söz konusu olduğunda Mahkeme’nin -Mahkeme ile birlikte ve elbette bir hukukî yükümlülük olarak idârî makamların- başörtüsünü (türbanı) Lâik Cumhuriyet’i yıkmak isteyen bir radikal ideolojinin simgesi olduğu biçimindeki kabulü, Anayasa’nın 24. maddesine ters düşmemekte midir? Cumhuriyet’in yurttaşları, kılık kıyafetleri nedeniyle Cumhuriyet’in düşmanı sayılabilirler mi? Sayılırlarsa bu bir aşağılama veya kınama olmaz mı? Böyle bir durumda, insanların din ve inançlarını özgürce yaşama hürriyetinin mevcudiyetinden söz edilebilir mi?

Son zamanlarda çok üst düzeydeki bâzı kamu görevlileri, pek aşinâ olmadığımız bir memnuniyet hissi uyandıracak biçimde çağdaş düşünörlere atıfta bulunuyorlar. Bunlardan biri de Habermas. Habermas, ulus-devletin târihî pratiklerinin, özgürlükler ve çoğulculuk bakımından bir “yanlışları öğrenme ve düzeltme süreci” olduğunu, bunun da ulus-üstü pratiklere yönelmeyi mümkün kıldığını vurguluyor. Habermas’ın biraz da AB bağlamındaki değerlendirmesi, Türkiye için de geçerli. Üstelik bizde Âkif de var: Târihtir, ders alırsak, düzeltiriz, tekerrür de etmez. [Ama, ediyor be, mübârek!]

Zaman, 25.09.2008